

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА

КОРЯКІН ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 378.22:[7/9]: 316.46 (043.5)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КОНСТРУКТИВНОГО
ЛІДЕРСТВА МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Спеціальність 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Бех Іван Дмитрович,
Національна академія
педагогічних наук України,
директор Інституту проблем виховання (м. Київ)

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Харченко Сергій Якович,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри соціальної
педагогіки (м. Старобільськ)

кандидат педагогічних наук, професор
Томашевська Ірина Петрівна,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
професор кафедри педагогіки (м. Луцьк)

Захист відбудеться 27 вересня 2018 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.053.03 у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка Міністерства освіти і науки України за адресою: 40002, Сумська обл., м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 214.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка Міністерства освіти і науки України за адресою: 40002, Сумська обл., м. Суми, вул. Роменська, 87.

Автореферат розіслано 27 серпня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.Ю. Кудріна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У нових соціально-економічних та нормативно-правових умовах розвитку української державності істотно зростають вимоги до фахівців, які в умовах глобалізації і швидкозмінюваності світу на основі інноваційних знань та умінь, гнучкості мислення мають бути спроможними творчо вирішувати фахові завдання, проявляти здатність до аналізу та самоаналізу, готовність до нововведень, продукування нових ідей, трансферу знань та технологій, до інноваційної професійної діяльності.

Сучасні організації та підприємства значною мірою зацікавлені в конкурентноспроможних фахівцях з розвинутим лідерським потенціалом, що в умовах безпекових викликів є стратегічним державним завданням.

Важливими для досягнення професійного успіху є лідерство як показник високого рівня професійної майстерності. Це актуалізує проблему підготовки майбутніх магістрів гуманітарного профілю, що характеризуються соціально-особистісною активністю, індивідуально-творчим стилем професійної діяльності, здатні мотивувати, переконувати і приймати нетривіальні (асиметричні) рішення для досягнення соціально значущої мети діяльності, що потребує формування у них лідерських якостей і особливо конструктивного лідерства, яке полягає в усвідомленому і конструктивному спрямуванні різних видів діяльності на досягнення спільної для членів групи мети.

Означена проблема актуалізує оновлення змісту, форм та методів професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Обґрунтованість звернення до обраної проблеми підтверджується положеннями законів України: «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.), Державної програми «Освіта» («Україна XXI століття») (1993 р.), положеннями Національної доктрини розвитку освіти в Україні (2002 р.), Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2013 р.), в яких визначено концептуальні засади професійної підготовки майбутніх магістрів, у тому числі магістрів гуманітарного профілю.

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про достатню розробленість проблеми підготовки магістрів гуманітарного профілю (Л. Воротняк, О. Ковальчук та ін.), лідерства у професійній підготовці (І. Драч, С. Калашнікова, О. Романовський, В. Ягоднікова та ін.), розвитку лідерських якостей у системі вищої освіти (З. Гапонюк, О. Зоріна, К. Ємелін, Л. Кайдалова, О. Кін, Л. Конишева, Н. Шафеева, Л. Шигапова); у майбутніх вчителів (Н. Мараховська, К. Кіба, О. Крупський, Н. Семенченко, Г. Тітова, Г. Угляниця); у майбутніх психологів (А. Пільганчук, В. Кузьменко); у майбутніх менеджерів (В. Локшин, Т. Махіна, С. Новікова, О. Романовський, О. Яценко).

Разом з тим, незважаючи на значну розробленість теми лідерства загалом і теми розвитку лідерських якостей у суб'єктів різного віку та різного напрямку професійної підготовки зокрема, недостатньо дослідженою залишається проблема конструктивного лідерства серед майбутніх магістрів гуманітарного профілю, яке за своєю природою обумовлює конструктивізм та розбудову на відміну від лідерського домінування, що характеризується зверхністю, прагненням домінувати, не маючи на те підстав з метою задоволення, передусім, власних прагнень та інтересів. Своєчасна діагностика лідерського домінування і конструктивного лідерства та розвиток

останнього – актуальне соціально-педагогічне завдання, розв'язання якого дозволить подолати такі *суперечності*: 1) між соціальним запитом і державними вимогами до системи вищої освіти щодо підготовки соціально активних магістрів гуманітарного профілю, здатних виконувати роль лідерів, та нерозробленістю моделі розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі їх професійної підготовки; 2) між об'єктивною соціальною потребою у підготовці магістрів гуманітарного профілю з розвиненими якостями конструктивного лідера та недостатньою розробленістю педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства у процесі професійної підготовки майбутніх магістрів гуманітарного профілю; 3) між державним і соціальним запитом на професійну підготовку сучасних конкурентоспроможних магістрів гуманітарного профілю як конструктивних лідерів та недостатністю відповідного методичного забезпечення цього процесу.

Таким чином, соціальне значення, недостатня розробленість теоретичних та прикладних аспектів окресленої проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з планами науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка Міністерства освіти і науки України. При виконанні теми «Теоретичні та методологічні основи формування системи післядипломної освіти на засадах сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0117U004904, 2017-2019 рр.), кафедри освіти дорослих Інституту неперервної освіти автором уточнено феномени «конструктивне лідерство» й «лідерське домінування». За темою кафедри інформатики «Використання інформаційних технологій в освіті» (номер державної реєстрації № 0111U005734, 2011-2015 рр.), автором розроблено тренінгові програми з розвитку конструктивного лідерства у майбутніх магістрів гуманітарного профілю.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 5 від 23.12.2010 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 6 від 29.09.2015 р.)

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю.

Об'єктом дослідження є процес професійної підготовки майбутніх магістрів гуманітарного профілю у закладах вищої освіти.

Предметом дослідження є педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки.

Мета дослідження зумовила необхідність вирішення таких **завдань**:

1) з'ясувати стан розробленості проблеми розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки;

2) уточнити сутність і структуру конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю; критерії і показники його сформованості;

3) теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку конструктивного

лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю та розробити модель їх реалізації у межах професійної підготовки;

4) експериментально перевірити педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки.

В основу дисертаційного дослідження було покладено припущення про те, що розвиток конструктивного лідерства у майбутніх магістрів гуманітарного профілю буде ефективним за дотримання педагогічних умов: 1) цілеспрямований професійний та особистісний розвиток майбутніх магістрів засобами просвітницької діяльності, консультування та тренінгу; 2) засвоєння суб'єктами освітнього процесу системи знань про явища конструктивного лідерства та лідерського домінування; 3) поглиблення практичного досвіду конструктивного лідерства майбутніх магістрів у процесі професійної підготовки; 4) використання групових тренінгових форм роботи з суб'єктами освітнього процесу.

Для реалізації мети і вирішення поставлених завдань дослідження було використано комплекс теоретичних та емпіричних **методів**:

– *теоретичні*: аналіз філософської, педагогічної та психологічної літератури з метою вивчення явища лідерства, особливостей професійної підготовки й обґрунтування педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю; моделювання – для розробки моделі розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю; системно-структурний аналіз – з метою вивчення змісту та структури конструктивного лідерства;

– *емпіричні*: анкетування, спостереження з метою обґрунтування типології явищ конструктивного лідерства та лідерського домінування; опитування, які дали змогу з'ясувати рівень обізнаності суб'єктів освітнього процесу щодо лідерства; констатувальний і формувальний експеримент з метою перевірки ефективності педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки;

– *методи статистичного аналізу*: кореляційний та порівняльний аналіз для опрацювання результатів експериментальної роботи з використанням прикладних програм Microsoft Office 2007 та Statistica v.7.0.

Експериментальне дослідження здійснювалося на базі Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка, Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та Херсонського державного університету.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів дослідження є у тому, що:

– *уперше* розроблено і обґрунтовано педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки (цілеспрямований професійний та особистісний розвиток майбутніх магістрів засобами просвітницької діяльності, консультування та тренінгу; засвоєння суб'єктами освітнього процесу системи знань про явища конструктивного лідерства та лідерського домінування; поглиблення практичного досвіду конструктивного лідерства майбутніх магістрів у процесі професійної підготовки; використання групових тренінгових форм роботи з суб'єктами освітнього процесу); теоретично обґрунтовано

та експериментально перевірено модель їх реалізації;

– *уточнено та поглиблено* зміст понять «конструктивне лідерство» (особливе явище у академічній групі, що полягає у виправданому соціальному впливі на інших членів групи шляхом їх мотивування, усвідомленого і конструктивного спрямування їх освітньо-наукової та іншого роду діяльності на досягнення спільної для членів групи мети) та «лідерське домінування» (особливе явище у академічній групі, що полягає у невиправданому використанні влади для задоволення власних потреб і негативному, часто деструктивному, впливі на розвиток академічної групи й результативність освітнього процесу, і розглядається як засіб досягнення власних корисливих цілей); визначено особливості цих явищ у майбутніх магістрів гуманітарного профілю;

– *подальшого розвитку* набули сучасні підходи до психолого-педагогічного супроводу майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі їх професійної підготовки з метою розвитку в них конструктивного лідерства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці і впровадженні тренінгових програм розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі їх професійної підготовки (тренінг для академічної групи, в якій наявні явища конструктивного лідерства та лідерського домінування («Конструктивний лідер – хто він?»), тренінг для науково-педагогічного складу, який працює з академічними групами майбутніх магістрів гуманітарного профілю, де наявні явища конструктивного лідерства та лідерського домінування («Конструктивне лідерство та лідерське домінування у професійній діяльності»), тренінг для майбутніх магістрів гуманітарного профілю, схильних до конструктивного лідерства та лідерського домінування («Я – лідер»).

Основні результати дослідження можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії і практики професійної підготовки, курсів «Соціальна педагогіка», «Використання інформаційних технологій в освіті», «Психологія вищої школи», «Соціальна психологія», «Педагогічна та професійна психологія», «Психологічні проблеми виховання» тощо. Авторські напрацювання можуть бути використані науково – педагогічними працівниками у процесі професійної підготовки майбутніх магістрів гуманітарного профілю. Теоретичні положення дисертації та зібраний фактичний матеріал можуть бути використані у процесі науково-дослідної діяльності студентів магістратури, аспірантів, викладачів і докторантів; для проведення майстер-класів, спрямованих на формування конструктивного лідерства.

Результати дослідження впроваджено у навчальний процес Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка (довідка № 1974 від 15.11.2017 р.), Херсонського державного університету (довідка № 448/33-01 від 05.12.2017 р.), Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет (довідка № 22/48 від 25.01.2018 р.), Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 19-33/38 від 16.02.2018 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/1129 від 01.03.2018 р.), Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка (довідка № 840/1 від 30.03.2018 р.).

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення, висновки та результати дослідження доповідались на: *Міжнародних науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Дитинство. Освіта. Соціум»* (2011 р., м. Київ), науково-практичних конференціях: *«Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика»* (2011 р., 2012 р., м. Суми); *«Професійна культура фахівця: сутність, реалії, перспективи»* (2012 р., м. Суми); *«Роль психології и педагогики в культурном развитии человека и общества современности»* (2014 р., м. Казань); *«Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка»* (2014 р., м. Суми); *Всеукраїнських науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інноваційні освітньо-виховні стратегії в сучасному світі: змістовий та технологічний аспект»* (2010 р., м. Суми); науково – практичній конференції: *«Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва»* (2011 р., м. Київ); науково-практичній конференції з міжнародною участю *«Творча спадщина А.С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти ХХІ століття»* (2013 р., м. Суми), регіональному семінарі з міжнародною участю *«Психологічна культура особистості: сутність, проблеми, перспективи»* (2014 р., м. Суми).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дослідження висвітлено у 26 одноосібних публікаціях автора, з яких 6 статей у фахових виданнях, 2 статті у зарубіжних фахових виданнях, 13 – матеріали конференцій, 5 – наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (428 найменувань, із них 68 – іноземними мовами) та 11 додатків на 73 сторінках. Дисертація містить 8 таблиць, 37 рисунків.

Загальний обсяг тексту дисертації становить 318 сторінок, із них основний текст – 184 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету й завдання, охарактеризовано методи науково-дослідної роботи, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення дисертації, подано інформацію щодо апробації та впровадження результатів проведеного дослідження, наведено дані щодо публікацій та структури роботи.

У **першому розділі** дисертації **«Теоретичні засади розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки»** схарактеризовано стан розробленості проблеми розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю, уточнено сутність конструктивного лідерства.

Аналіз результатів психолого-педагогічних досліджень показав, що проблема лідерства із середини ХХ-го століття посідає одне з провідних місць у дослідженнях психологів та педагогів. Зокрема, науковцями А. Пріллетенські, П. Фрейре встановлено, що особи, які мають яскраво виражені особистісні якості, не завжди конструктивно впливають на групу і породжують явище домінування, що характеризується прагненням до влади, завищеною самооцінкою, прагненням керувати без врахування думок оточення.

У розділі окреслено концепції лідерства: 1) концепції, у яких обґрунтовується перевага фактору рис особистості (К. Бландшард, П. Херсі, Д. Гоулман, Р. Ділте, Ф. Ільясов, Е. Холландер); 2) концепції, у яких вирішальним чинником є ситуація (В. Врум, Д. Стінсон, Т. Джонсон, Т. Мітчел, Р. Танненбаум, У. Шмідт, Ф. Фідлер, Р. Хаус, А. Яго); 3) концепції, у яких поєднуються особистісні чинники й ситуаційні (С. Багрецов, В. Львов, В. Наумов, К. Оганян).

В основу дослідження покладено інтегровану концепцію поєднання особистісних і ситуаційних чинників конструктивного лідерства, що охоплює і власне лідерське прагнення, і умови конкретної ситуації, в якій воно може бути реалізовано. Відповідно до цих концепцій феномен лідерства представлено залежно від спрямованості впливу на реалізацію цілей групи: як конструктивне (функціональне, що сприяє здійсненню цілей групи; як деструктивне (дисфункціональне, що формується на основі прагнень, які завдають шкоди групі; як нейтральне, що не впливає безпосередньо на ефективність діяльності групи.

Встановлено, що лідерське домінування в академічній групі закладу вищої освіти стає на заваді процесу професійної підготовки і характеризується високим рівнем домінування, прагнення до влади, тривожності, високою самооцінкою, низькою емоційною привабливістю, середньою комунікативною дистанцією, дуже високим рівнем комунікативних та організаторських здібностей та невисокою оцінкою з боку інших та самооцінкою. Водночас конструктивне лідерство не перешкоджає процесу професійної підготовки магістрів гуманітарного профілю та характеризується низьким або середнім рівнем прагнення до влади, високими комунікативними й організаторськими здібностями, низьким рівнем тривожності, адекватною самооцінкою, високою емоційною привабливістю, малою комунікативною дистанцією, високою оцінкою з боку інших та самооцінкою.

Поняття «магістр» визначено як завершений науковий ступінь особи, що здобула поглиблені спеціальні вміння та знання інноваційного характеру, має досвід їх застосування у певній галузі науки та техніки. Академічна група майбутніх магістрів гуманітарного профілю відрізняється від інших малих груп передусім періодом свого існування (1,5-2 роки), зорієнтованістю на гуманітарні науки і галузі знань (педагогіка, мистецтво, культурологія, філологія тощо) та певною віковою неоднорідністю, що обумовлює специфіку динаміки розвитку в ній явищ конструктивного лідерства та лідерського домінування.

На основі теоретичного аналізу уточнено тезаурус дослідження. *Конструктивне лідерство у майбутніх магістрів гуманітарного профілю* визначено як особливе явище у академічній групі, що полягає у виправданому соціальному впливі на інших членів групи шляхом їх мотивування, усвідомленого і конструктивного спрямування їх освітньо-наукової та іншого роду діяльності на досягнення спільної для членів групи мети. *Лідерське домінування у майбутніх магістрів гуманітарного профілю* визначено як особливе явище у академічній групі, що полягає у невиправданому використанні влади для задоволення власних потреб і негативному, часто деструктивному, впливі на розвиток академічної групи й результативність освітнього процесу і розглядається як засіб досягнення власних корисливих цілей, одним із шляхів розширення особистісної свободи та самоактуалізації за рахунок інших.

Отже, в розділі схарактеризовано теоретичні засади розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки, які стали підґрунтям для обґрунтування педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки.

У *другому розділі* дисертації «**Обґрунтування педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки і моделі їх реалізації**» теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства та описано модель їх реалізації для майбутніх магістрів гуманітарного профілю.

Систематизація й узагальнення наукових джерел підтвердили, що *педагогічні умови* розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки визначаються через суттєві внутрішні і зовнішні впливи, чинники, фактори, обставини, органічно взаємопов'язані між собою практичні дії суб'єктів освітнього процесу, від реалізації яких значною мірою залежить динаміка такого розвитку.

У розділі обґрунтовано такі *педагогічні умови* розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки:

1) цілеспрямований професійний та особистісний розвиток майбутніх магістрів засобами просвітницької діяльності, консультування та тренінгу (складовими цієї педагогічної умови визначено нормалізацію самооцінки майбутніх магістрів, зниження рівня тривожності майбутніх магістрів, розвиток комунікативних та організаторських здібностей майбутніх магістрів, розвиток лідерських здібностей майбутніх магістрів, розвиток психолого-педагогічної культури майбутніх магістрів);

2) засвоєння суб'єктами освітнього процесу системи знань про явища конструктивного лідерства та лідерського домінування (складовими цієї педагогічної умови визначено засвоєння майбутніми магістрами гуманітарного профілю системи знань про конструктивне лідерство та лідерське домінування, дослідження явищ конструктивного лідерства та лідерського домінування майбутніх магістрів; засвоєння науково-педагогічними працівниками системи знань про конструктивне лідерство та лідерське домінування);

3) поглиблення практичного досвіду конструктивного лідерства майбутніх магістрів у процесі професійної підготовки (складовими цієї педагогічної умови визначено форми навчання дисциплін циклу професійної підготовки та дисциплін спеціалізації, які стимулюють використання лідерства (проблемні групи, малі групи, команди тощо) та заохочення майбутніх магістрів гуманітарного профілю до участі у роботі студентського самоврядування);

4) використання групових тренінгових форм роботи з суб'єктами освітнього процесу (складовими цієї педагогічної умови визначено тренінгові програми для майбутніх магістрів гуманітарного профілю, схильних до конструктивного лідерства та лідерського домінування; для академічних груп, в яких наявні явища конструктивного лідерства та лідерського домінування; тренінг для науково – педагогічного складу, який працює з академічними групами майбутніх магістрів гуманітарного профілю, де наявні явища конструктивного лідерства та лідерського домінування).

З урахуванням результатів педагогічних і психологічних досліджень розроблено модель реалізації педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки (рис.1), яка охоплює такі компоненти: цільовий (мета, завдання, соціальне замовлення), теоретико-концептуальний (підходи, принципи), критеріальний (характеристики, показники), змістово-практичний (суб'єкти, форми і методи роботи) та діагностично-результативний (прогнозований результат).

Цільовий компонент передбачає соціальне замовлення на соціально-активних фахівців, магістрів гуманітарного профілю, мету і завдання моделі. Метою визначено розвиток конструктивного лідерства та подолання лідерського домінування в академічній групі майбутніх магістрів гуманітарного профілю. Завданнями визначено прояв конструктивного лідерства в академічній групі, подолання негативних проявів лідерського домінування як негативного явища і розвиток та утвердження в групі конструктивного лідерства, підготовка членів групи до виконання ролі лідерів в університетському самоврядуванні, методичне та програмне забезпечення цього процесу.

Методологічний компонент окреслює використання у професійній підготовці майбутніх магістрів гуманітарного профілю системного, когнітивного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів та принципів суб'єкт-суб'єктної взаємодії, свідомої активності партнерства, цілісності, гуманізму.

Критеріальний компонент містить у собі характеристики конструктивного лідерства й лідерського домінування та показники (рівень комунікативних та організаторських здібностей, рівень лідерських здібностей, рівень самооцінки, рівень тривожності, рівень прагнення до влади, комунікативна дистанція).

Змістово-практичний компонент охоплює суб'єктів освітнього процесу (майбутні магістри гуманітарного профілю, схильні до конструктивного лідерства та до лідерського домінування; члени академічних груп, у яких виявлені означені явища; науково-педагогічні працівники, що працюють в академічних групах, де наявні явища конструктивного лідерства та лідерського домінування) та форми й методи роботи з ними (консультативно-тренінгова робота з особами, схильними до конструктивного лідерства та до лідерського домінування; консультативно-просвітницька робота з науково – педагогічними працівниками, які працюють в академічних групах майбутніх магістрів гуманітарного профілю, де наявні означені явища; тренінгові програми для академічних груп, де наявні явища конструктивного лідерства та лідерського домінування, з магістрантами, схильними до означених явищ, а також з викладацьким складом).

Діагностично-результативний компонент передбачає розвиток конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки.

Рис. 1. Модель реалізації педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки

Модель реалізації педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю реалізується у чотири етапи: 1) дослідження в академічній групі явища конструктивного лідерства та лідерського домінування; 2) консультативна та тренінгова робота з науково-педагогічними працівниками та з академічними групами, де існують конструктивне лідерство та лідерське домінування; 3) тренінгова робота з майбутніми магістрами гуманітарного профілю, схильними до конструктивного лідерства та лідерського домінування; 4) підсумкове дослідження конструктивного лідерства та лідерського домінування.

Перший етап реалізується на основі діагностики явищ конструктивного лідерства та лідерського домінування у академічних групах майбутніх магістрів гуманітарного профілю, які визначаються на основі загальноприйнятих та модифікованих психолого – педагогічних методик дослідження властивостей особистості.

Другий етап містить у собі тренінгову та консультативну роботу з метою засвоєння науково-педагогічними працівниками та членами академічних груп, в яких наявні явища конструктивного лідерства та лідерського домінування системи знань про явища конструктивного лідерства та лідерського домінування. Тренінгова робота передбачена: 1) для науково – педагогічних працівників через тренінгову програму «Конструктивне лідерство та лідерське домінування у професійній діяльності», основна мета якої – надати дієві рекомендації науково – педагогічним працівникам щодо своєчасного виявлення та розвитку конструктивного лідерства та алгоритми перетворення лідерського домінування на конструктивне лідерство; 2) для академічних груп, в яких наявні явища конструктивного лідерства та лідерського домінування шляхом консультування та просвітницької діяльності в межах тренінгу «Конструктивний лідер – хто він?»; 3) для магістрантів, схильних до конструктивного лідерства та лідерського домінування «Я – лідер» та для малих груп конструктивних лідерів в межах вивчення окремих тем спецкурсів нормативної та варіативної частини навчальних планів підготовки магістрів гуманітарного профілю, зокрема: «Педагогіка вищої школи», «Психологія вищої школи», «Використання інформаційних технологій в освіті» та інших для галузі знань «Освіта»; «Управління у сфері культури і відпочинку», «Створення та керування арт – проектами» та інших для галузі знань «Культурологія»; «Основи виконавської інтерпретації», «Основи сценічно-виконавської майстерності» та інших для галузі знань «Мистецтво» тощо.

Третій етап передбачає безпосередню роботу з виявленими конструктивними лідерами академічних груп майбутніх магістрів гуманітарного профілю, мета якої полягає в науково-професійному і особистісному розвитку майбутніх магістрів та поглиблення їх практичного досвіду конструктивного лідерства. Така робота передбачена в межах науково-дослідної роботи майбутніх магістрів гуманітарного профілю, зокрема, під час семінарів та науково-практичних конференцій різних рівнів майбутніми магістрами гуманітарного профілю представлялися результати власних досліджень щодо впливу конструктивного лідерства на майбутню професійну діяльність, розвитку власної конкурентоспроможності, саморозвитку тощо.

Запропонована авторська тренінгова програма з розвитку конструктивного лідерства «Я – лідер» містить три основні блоки: 1) формування мотиваційно-

орієнтовної ланки взаємодії з особами, схильними до домінування (3 заняття); 2) формування виконавчої ланки взаємодії з особами, що схильні до домінування (4 заняття); 3) формування контрольно-оціночної ланки взаємодії з особами, схильними до домінування (4 заняття). Групові форми роботи та інтерактивні методи навчання передбачають організацію майбутніх магістрів гуманітарного профілю у різні за кількістю учасників групи з метою розширення практичного досвіту групової взаємодії, що сприяє розвитку конструктивного лідерства.

Четвертий етап передбачає підсумкове експериментальне дослідження явищ конструктивного лідерства та лідерського домінування майбутніх магістрів гуманітарного профілю з метою перевірки ефективності здійснених заходів з розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки.

Отже, у розділі теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства та описано модель їх реалізації для майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки.

У *третьому розділі* дисертації **«Експериментальна перевірка педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки»** описано одержані експериментальні результати впровадження педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів освіти.

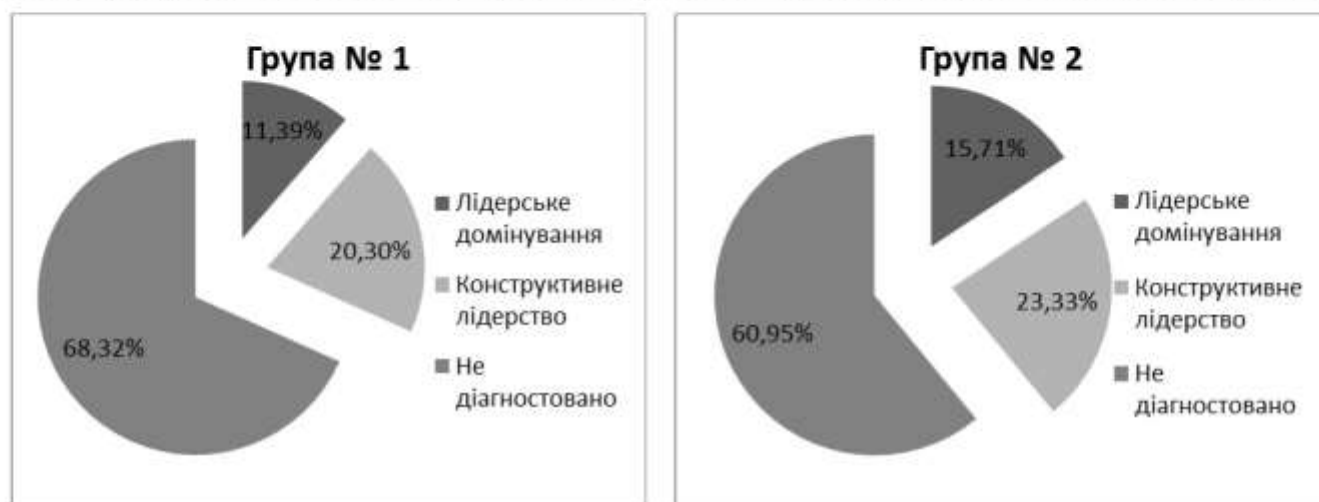
Експериментальним дослідженням було охоплено здобувачів вищої освіти загальною кількістю 412, які були об'єднані у дві групи: «Група № 1» – 202 здобувачі вищої освіти різних спеціальностей; «Група № 2» – 210 осіб, магістранти гуманітарного профілю.

Першим етапом дослідження було виявлення осіб, схильних до конструктивного лідерства та до лідерського домінування, що здійснювалося на основі різних методик, серед яких: методика діагностики міжособистісних стосунків (Т. Лірі), методика діагностики соціально-психологічних настанов особистості (О. Потьомкіна), методика дослідження комунікативної дистанції (А. Андрєєва, М. Мдівані, Ю. Рижонкіна), методика КОС-2, методика діагностики лідерських здібностей (Є. Крушельницький, Є. Жаріков), методика дослідження самооцінки (Т. Дембо, С. Рубінштейн) та інші.

Досліджувані умовно розподілялися за трьома характеристиками: «лідерське домінування» (здобувачі вищої освіти, у яких виявлено схильність до лідерського домінування), «конструктивне лідерство» (здобувачі вищої освіти, у яких виявлено схильність до конструктивного лідерства) та «не діагностовано» (всі інші здобувачі вищої освіти, у яких не виявлено схильностей до вказаних явищ) (рис. 2).

Конструктивне лідерство та лідерське домінування визначалося нами через взаємопов'язані показники. Зокрема, характеристику «лідерське домінування» здобувають особи з такими показниками: лідерські якості за показниками домінантності, високий рівень прагнення до влади, спрямованості особистості на владу, високий рівень тривожності, високу самооцінку, низьку емоційну привабливість, середню комунікативну дистанцію та характеризуються невисокою оцінкою з боку інших та самооцінкою за шкалою лідерства. Характеристику «конструктивне лідерство» здобувають особи, що мають лідерські якості за

показниками домінантності, низький або середній рівень прагнення до влади, спрямованості особистості на владу, низький рівень тривожності, адекватну самооцінку, високу емоційну привабливість, малу комунікативну дистанцію та характеризуються високою оцінкою з боку інших та самооцінкою за шкалою лідерства.

Рис. 2. Кількісні характеристики прояву лідерського домінування та конструктивного лідерства серед досліджуваних

Аналіз результатів дослідження дозволив додатково виявити типи осіб, схильних до лідерського домінування: праксичний, емоційний (за своїми особливостями найближчий до лідерства, тому розглядається як найбільш сприйнятливий для перетворення на конструктивне лідерство), інтелектуальний (суттєво відрізняється від конструктивного лідерства, тому його перетворення на конструктивне лідерство потребує більших зусиль).

Результати експериментального дослідження дозволили розподілити осіб, схильних до лідерського домінування (відповідно 11,39% у групі № 1 та 15,71% у групі № 2 від загальної кількості здобувачів вищої освіти, що пройшли діагностику) за окресленими ознаками на типи осіб, схильних до лідерського домінування (праксичний, емоційний, інтелектуальний).

Враховуючи виявлені в результаті дослідження відношення прояву конструктивного лідерства та лідерського домінування в обох групах актуальним завданням став розвиток конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки на основі обґрунтованих педагогічних умов: 1) цілеспрямований професійний та особистісний розвиток майбутніх магістрів засобами просвітницької діяльності, консультування та тренінгу; 2) засвоєння суб'єктами освітнього процесу системи знань про явища конструктивного лідерства та лідерського домінування; 3) поглиблення практичного досвіду конструктивного лідерства майбутніх магістрів у процесі професійної підготовки; 4) використання групових тренінгових форм роботи з суб'єктами освітнього процесу.

З досліджуваних групи № 2, яку склали магістранти різних спеціальностей було сформовано дві підгрупи: контрольну (142 особи) і експериментальну (68 осіб), в яку увійшли майбутні магістри гуманітарного профілю. Експериментальна група була розділена на 4 підгрупи, у кожній з яких упроваджувалася одна з педагогічних умов.

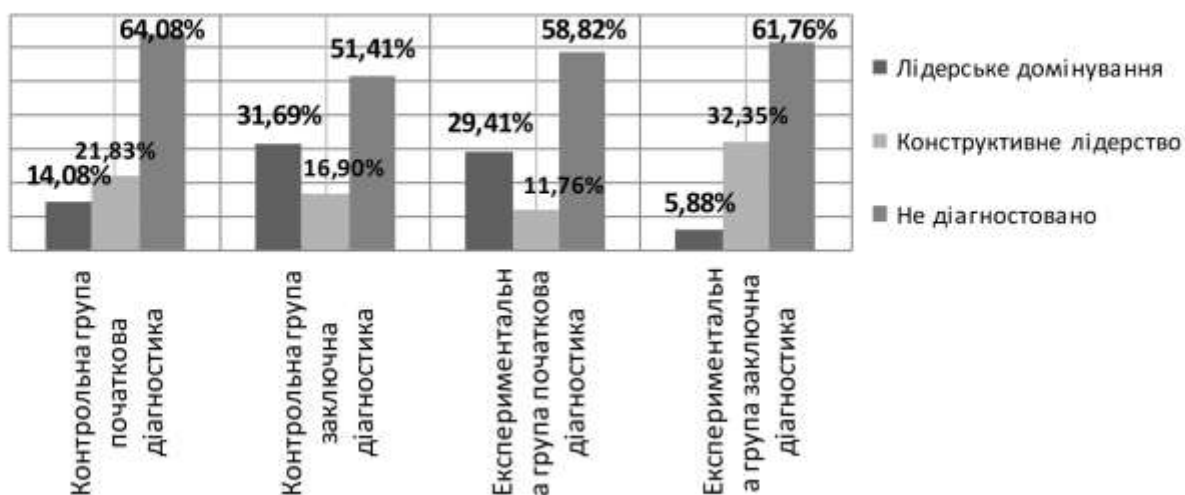
Перша педагогічна умова, а саме «Цілеспрямований професійний та особистісний розвиток майбутніх магістрів засобами просвітницької діяльності, консультування та тренінгу (нормалізація самооцінки майбутніх магістрів, зниження рівня тривожності майбутніх магістрів, розвиток комунікативних та організаторських здібностей майбутніх магістрів, розвиток лідерських здібностей майбутніх магістрів, розвиток психолого-педагогічної культури майбутніх магістрів) була реалізована у першій експериментальній підгрупі (15 осіб) через консультування, просвітницьку діяльність, діагностику, тренінги в академічних групах.

Друга педагогічна умова, а саме «Засвоєння суб'єктами освітнього процесу системи знань про явища конструктивного лідерства та лідерського домінування» (засвоєння майбутніми магістрами гуманітарного профілю системи знань про конструктивне лідерство та лідерське домінування, дослідження явищ конструктивного лідерства та лідерського домінування майбутніх магістрів; засвоєння науково-педагогічними працівниками системи знань про конструктивне лідерство та лідерське домінування) була реалізована у другій експериментальній підгрупі (16 осіб) через впровадження у окремі дисципліни тем «Конструктивне лідерство», проектна діяльність по виявленню конструктивного лідерства, просвітницька діяльність, тренінги з науково – педагогічними працівниками.

Третя педагогічна умова, а саме «Поглиблення практичного досвіду конструктивного лідерства майбутніх магістрів у процесі професійної підготовки» (форми навчання дисциплін циклу професійної підготовки та дисциплін спеціалізації, які стимулюють використання лідерства (проблемні групи, малі групи, команди тощо) та заохочення майбутніх магістрів гуманітарного профілю до участі у роботі студентського самоврядування) була реалізована у третій експериментальній підгрупі (16 осіб) шляхом використання групових форм роботи, просвітницьку діяльність, організація різноманітних заходів студентського самоврядування.

Четверта педагогічна умова, а саме «Використання групових тренінгових форм роботи з суб'єктами освітнього процесу» (тренінгові програми для: майбутніх магістрів гуманітарного профілю, схильних до конструктивного лідерства та лідерського домінування; для академічних груп, в яких існують явища конструктивного лідерства та лідерського домінування; для науково-педагогічних працівників, які працюють з особами, схильними до конструктивного лідерства та лідерського домінування) була реалізована у четвертій експериментальній підгрупі (21 особа) через тренінгові програми для науково – педагогічних працівників, академічних груп майбутніх магістрів гуманітарного профілю та магістрантів, схильних до конструктивного лідерства та лідерського домінування.

Після впровадження педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства за результатами заключної діагностики в контрольній групі рівень лідерського домінування зріс на 17,61%, а рівень конструктивного лідерства знизився на 4,93%. Водночас у експериментальній групі (чотири підгрупи разом) після проведення формувального експерименту рівень інтегрованого критерію лідерського домінування знизився на 23,53%, поряд з цим рівень інтегрованого критерію конструктивного лідерства зріс на 20,59%, що на рівні значущості 0,05 свідчить про те, що розвиток конструктивного лідерства в експериментальній групі відбувався динамічніше (рис. 3).

Рис. 3. Результати впровадження заходів з розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю

Ефективність впроваджених педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства та моделі розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки було підтверджено на основі φ -критерію Фішера та t-критерію Стьюдента на рівні значущості 0,05.

Таким чином, результати дослідження доводять результативність та продуктивність запропонованих заходів з розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки, а також ефективність експериментальної роботи і реалізації мети дослідження.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано результати теоретичного узагальнення та експериментального вирішення проблеми розвитку конструктивного лідерства у академічній групі, обґрунтовано педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки та експериментально підтверджено їх ефективність.

Результати теоретичного та експериментального дослідження дали підставу сформулювати такі **висновки**.

1. В умовах розвитку інформаційного суспільства, його індивідуалізації та віртуалізації, особливого значення набувають спілкування і конструктивний вплив на особистість. Це обумовлює потребу урахування і розвитку лідерських якостей вже у процесі професійної підготовки, коли освітня і освітньо-наукова діяльність обумовлюють становлення конкурентоздатного фахівця, спроможного обґрунтовувати і приймати нетипові рішення. У цьому ракурсі особливої уваги потребує професійна підготовка магістрів гуманітарного профілю, які не лише забезпечують взаємозв'язок на рівні «людина-людина» і продукують нові гуманітарні знання, а й виступають соціально активними носіями провідних ідей суспільства.

За результатами психолого-педагогічних досліджень визначено теоретичні підходи до вивчення проблеми лідерства. Встановлено, що конструктивне лідерство та лідерське домінування наразі стають важливим напрямом психолого-

педагогічних досліджень, мають незаперечне значення у розвитку сучасної академічної групи, яке відбувається паралельно з процесом професійної підготовки.

Лідерське домінування стає на заваді продуктивному процесу професійної підготовки. Конструктивне лідерство має позитивний характер, сприяє формуванню в академічній групі колективу майбутніх магістрів, водночас лідерське домінування має, переважно, зворотній вплив.

2. Конструктивне лідерство у майбутніх магістрів гуманітарного профілю визначено як особливе явище у академічній групі, що полягає у виправданому соціальному впливі на інших членів групи шляхом їх мотивування, усвідомленого і конструктивного спрямування їх освітньо-наукової та іншого роду діяльності на досягнення спільної для членів групи мети.

Лідерське домінування у майбутніх магістрів гуманітарного профілю визначено як особливе явище у академічній групі, що полягає у невиправданому використанні влади для задоволення власних потреб і негативному, часто деструктивному, впливі на розвиток академічної групи й результативність освітнього процесу, і розглядається як засіб досягнення власних корисливих цілей, одним із шляхів розширення особистісної свободи та самоактуалізації за рахунок інших.

Конструктивний лідер має розвинути чотири основні якості – турбуватися про людей, мати тверді переконання, керувати людьми та вміти заохотити їх до своєї справи, створюючи умови, щоб люди діяли якнайкраще. Особа, схильна до лідерського домінування, не здатна виконувати повною мірою всі лідерські функції.

3. В результаті дослідження обґрунтовано педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства: 1) цілеспрямований професійний та особистісний розвиток майбутніх магістрів засобами просвітницької діяльності, консультування та тренінгу; 2) засвоєння суб'єктами освітнього процесу системи знань про явища конструктивного лідерства та лідерського домінування; 3) поглиблення практичного досвіду конструктивного лідерства майбутніх магістрів у процесі професійної підготовки; 4) використання групових тренінгових форм роботи з суб'єктами освітнього процесу.

Розроблено модель реалізації педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів у процесі професійної підготовки, яка базується на системному, когнітивному, діяльнісному і особистісно-орієнтованому підходах, принципах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, свідомої активності, партнерства, цілісності і гуманізму та описує цільовий (соціальне замовлення, мета, завдання), методологічний (підходи, принципи), критеріальний (характеристики та показники), змістово-практичний (суб'єкти, форми і методи роботи), оцінювально-результативний (прогнозований результат) компоненти.

4. Експериментально підтверджено ефективність педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки. Серед чинників, які сприяють їх реалізації виділені консультування, просвітницька діяльність, авторські тренінгові програми, які розроблені для різних суб'єктів освітнього процесу.

Встановлено, що в експериментальних підгрупах магістрантів гуманітарного профілю рівень лідерського домінування за кожною з педагогічних умов суттєво

знижується, а рівень конструктивного лідерства – підвищується. Доведено, що отримані емпіричні результати є статистично значущими.

Проведене дослідження дозволяє на якісно новому рівні вирішити проблему розвитку конструктивного лідерства, але не вирішує усі аспекти досліджуваної проблеми. Перспективи подальших наукових пошуків ми вбачаємо у вивченні гендерних аспектів конструктивного лідерства та лідерського домінування, взаємозв'язку особливостей темпераменту та схильності до домінування, впливу лідерського домінування та конструктивного лідерства на становлення, професійне самовизначення та розширення складових підготовки майбутніх викладачів вищої школи до роботи з особами, схильними до лідерського домінування та з конструктивними лідерами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Корякін О. Психологічні особливості формування особистості в колективі за педагогічною системою А.С. Макаренка. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць*. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2009. Вип. 40. С. 96-104.

2. Корякін О. Місце і роль лідерства та домінування у формуванні студентського колективу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. № 6(8). С. 307-313.

3. Корякін О. Роль і значення домінування та лідерства у формуванні колективу студентської академічної групи. *Педагогічний альманах: Збірник наукових праць*. Херсон: РПО, 2011. Вип. 11. С. 6-10.

4. Корякін О. Основні функціональні відмінності домінування та лідерства як основа системи роботи з подолання відносин домінування у студентському колективі. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія : Збірник статей*. Ялта: РВВ КГУ, 2012. Вип. 36. Ч.1. С. 91-97.

5. Корякін О.О. Система роботи з подолання відносин домінування у студентському колективі. *Збірник наукових праць. Педагогіка та психологія*. Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2012. Вип. 617. С. 66-71.

6. Корякін О.О. Подолання стосунків домінування в студентській академічній групі в процесі фахової підготовки. *Професійна освіта: проблеми і перспективи/ІПТО НАПН України*. Київ : ІПТО НАПН України, 2017. Вип. 13. С. 74-81.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

7. Корякин А.А. Основа работы по преодолению межличностных отношений доминирования в студенческой группе. *Научно-теоретический и практический журнал Современный научный вестник*. Белгород : Руснаучкнига, 2013. № 39 (178). С. 56-63.

8. Корякин А.А. К исследованию межличностных отношений доминирования в студенческой группе. *Международный научный журнал Наука и мир*. Волгоград, 2014. № 3 (7), Том 3. С. 162-167.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Корякін О. Студентська академічна група як площина розвитку міжособистісних відносин домінування. *Освіта в інформаційному суспільстві:*

філософські, психологічні та педагогічні аспекти: матеріали всеукраїнської наук. практ. конф. Суми : Університетська книга, 2010. С.149-150.

10. Корякін О. Гуманістична психологія як методологічна основа вирішення проблеми міжособистісних відносин домінування у студентському колективі *VIII Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Національно-культурний простір України XXI ст.: стан і перспективи»*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. К.: НАКККиМ, 2010. С. 382-387.

11. Корякін О. Авторська модель подолання міжособистісних відносин домінування у студентському колективі *Інноваційні освітньо-виховні стратегії в сучасному світі: змістовний та технологічний аспект*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Суми: РВВ СОІППО, 2010. С. 55-57.

12. Корякін О. Потреба влади як рушійна сила розвитку відносин домінування у студентському колективі *Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика»*. Суми, 2011. С. 22-30.

13. Корякін О. Прагнення до влади як один з основних показників міжособистісних відносин домінування у студентському колективі *Вісник Інституту розвитку дитини* (додаток): методичні та практичні матеріали. Київ, 2012. Вип. 3. С. 195-198.

14. Корякін О. Типологія студентів схильних до міжособистісних відносин домінування *Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Суми: НІКО, 2012. Ч.1. С. 122-124.

15. Корякін О.О. Умови подолання відносин домінування у студентському колективі *Творча спадщина А.С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2013. С. 163-165.

16. Корякін О.О. Домінування та лідерство як чинники формування колективу у студентській академічній групі *Інсайт*: [зб. наук.праць студентів, аспірантів та молодих вчених. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2013. С. 130-139.

17. Корякин А.А. Преодоление межличностных отношений доминирования в студенческой академической группе *Интеграция мировых научных процессов как основа общественного прогресса*: сборник материалов Международных научно-практических конференций Общества Науки и Творчества за апрель 2014 года. Казань, 2014. С. 116-123.

18. Корякін О.О. Подолання домінування у академічній групі як основа розвитку психологічної культури майбутніх практичних психологів *Психологічна культура особистості: сутність, проблеми, перспективи*: матеріали III регіонального семінару з міжнародною участю (м. Суми, 29 квітня 2014 р.). Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2014. С. 29-32.

19. Корякін О.О. Подолання відносин домінування у студентській академічній групі *Матеріали науково-практичної конференції «Наукова дискусія: традиції та інновації сучасної освіти»*. URL: <http://acup.poltava.ua/>

20. Корякін О.О. Домінування та лідерство в кризових умовах та критичних ситуаціях життя *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19-20 лютого 2015 р.). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. С. 51-53.

21. Корякін О.О. Відмінності міжособистісних відносин домінування та різних стилів лідерства *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 26-27 березня 2015 р.). Суми: Вид-во Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка, 2015. Том 1. С. 350-352.

Опубліковані наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

22. Корякін О. Особливості мотивації навчання. *Сучасна молодь: Крок у майбутнє*: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та аспірантів. Суми: Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка, 2006. С. 328-331.

23. Корякін О. Особливості соціалізації особистості. *Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету*. Суми, 2007. С. 73-74.

24. Корякін О. Особливості формування особистості за педагогічною системою А.С. Макаренка. *Педагогічна спадщина А.С. Макаренка в контексті сучасної гуманістичної освіти*. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. С. 18-19.

25. Корякін О. Адаптація як психолого-педагогічна категорія. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*: Збірник наукових праць. Ялта, 2009. С. 56-61.

26. Корякін О. Риси особистості сучасного студента педагогічного вищого навчального закладу. *Магістр*: Матеріали наукової конференції «Наукові пошуки молодих вчених» (м. Суми, 12 травня 2010 р.). Суми: Університетська книга, 2010. С. 323-327.

АНОТАЦІЇ

Корякін О.О. Педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Суми, 2018.

Дисертацію присвячено проблемі визначення педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю.

Охарактеризовано сутність та зміст понять конструктивне лідерство та лідерське домінування, яке розглядається як складне явище, що носить негативний характер для академічної групи та розуміється як зверхність, прагнення панувати, здійснювати свою владу, не маючи на те достатніх підстав. Розроблено педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю: 1) цілеспрямований професійний та особистісний розвиток майбутніх магістрів засобами просвітницької діяльності, консультування та тренінгу; 2) засвоєння суб'єктами освітнього процесу системи знань про явища конструктивного лідерства та лідерського домінування; 3) поглиблення практичного

досвіду конструктивного лідерства майбутніх магістрів у процесі професійної підготовки; 4) використання групових тренінгових форм роботи з суб'єктами освітнього процесу.

Розроблено модель реалізації педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства, яка містить у собі такі компоненти: цільовий (соціальне замовлення, мета, завдання), методологічний (підходи, принципи), критеріальний (характеристики та показники), змістово-практичний (суб'єкти, форми і методи роботи), оцінювально-результативний (прогнозований результат).

Результати формувального експерименту підтвердили ефективність педагогічних умов розвитку конструктивного лідерства з розробленої моделі та доцільність її використання у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: конструктивне лідерство, лідерське домінування, майбутній магістр гуманітарного профілю, розвиток конструктивного лідерства, педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства, модель розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів.

Корякин А.А. Педагогические условия развития конструктивного лидерства будущих магистров гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук (доктора философии) по специальности 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Сумской государственный педагогический университет имени А.С. Макаренко, Сумы, 2018.

Диссертация посвящена проблеме определения педагогических условий развития конструктивного лидерства будущих магистров гуманитарного профиля.

Охарактеризованы сущность и содержание понятий конструктивное лидерство и лидерское доминирование, которое рассматривается как сложное явление, носит негативный характер для академической группы и понимается как высокомерие, стремление господствовать, властвовать, осуществлять свою власть, не имея на то достаточных оснований. Разработаны педагогические условия развития конструктивного лидерства будущих магистров гуманитарного профиля. Педагогическими условиями развития конструктивного лидерства будущих магистров гуманитарного профиля являются: 1) целенаправленное профессиональное и личностное развитие личности соискателей высшего образования средствами просветительской деятельности, консультирования и тренинга; 2) усвоение субъектами образовательного процесса системы знаний о явлениях конструктивного лидерства и лидерского доминирования; 3) углубление практического опыта конструктивного лидерства будущих магистров в процессе профессиональной подготовки; 4) использование групповых тренинговых форм работы с субъектами образовательного процесса.

Разработана модель реализации педагогических условий развития конструктивного лидерства будущих магистров гуманитарного профиля, которая включает в себя следующие компоненты: целевой (социальный заказ, цель, задачи), теоретико-концептуальный (подходы, принципы), критеріальний (характеристики и

показатели), содержательно-практический (субъекты, формы и методы работы), оценочно-результативный (прогнозируемый результат).

Результаты формирующего эксперимента подтвердили эффективность мероприятий по развитию конструктивного лидерства из разработанной модели и целесообразность ее использования в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: конструктивное лидерство, лидерское доминирование, будущий магистр гуманитарного профиля, педагогические условия развития конструктивного лидерства, модель развития конструктивного лидерства будущих магистров.

Koryakin O.O. Pedagogical conditions of development of constructive leadership of the future masters of the humanitarian profile in the process of professional training. – Scientific work published in manuscript form.

Thesis for the degree of a candidate of pedagogical sciences (Ph.D) in specialty 13.00.04 “Theory and methods of professional education”. – National pedagogical University named after M.P. Dragomanov, Sumy state pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, 2018.

The dissertation is devoted to the problem of determining the pedagogical conditions for the development of constructive leadership of future masters of the humanitarian profile.

The essence and content of concepts are characterized by constructive leadership and leadership dominance, which is understood as a complex phenomenon that is negative for the academic group and is understood as supremacy, the desire to rule, rule, exercise its authority without sufficient grounds. The pedagogical conditions of the development of constructive leadership of future masters of humanities have been developed. Pedagogical conditions for the development of constructive leadership of the future masters of the humanitarian profile are: 1) purposeful professional and personal development of the personality of future masters by the means of educational activities, counseling and training; 2) the acquisition by subjects of the educational process of a system of knowledge about the phenomena of constructive leadership and leadership dominance; 3) expanding the practical experience of constructive leadership of future masters in the process of training; 4) use of group training forms of work with subjects of the educational process.

The model of implementation of pedagogical conditions of development of constructive leadership of future masters of humanities which includes the following components: target (social order, purpose, task), theoretical and conceptual (approaches, principles), criterion (criteria and indicators), content - practical (subjects, forms and methods of work), evaluative-productive (predicted result) have been substantiated and experimentally verified.

The results of the molding experiment confirmed the effectiveness of the development of constructive leadership from the developed model and the feasibility of its use in the process of training.

Key words: constructive leadership, leadership dominance, future master of humanities, pedagogical conditions for the development of constructive leadership, model for the development of constructive leadership of future masters.